

รูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่ จังหวัดเชียงราย

Communication Model for Development of Chiang Rai Young Smart Farmer

พีรญา รัตนจันทวงศ์*¹, กิตติมา ชาญวิชัย², อัจฉรา ศรีพันธ์³
Peeraya Rattanachanwong¹, Kittima Chanvichai², Atchara Sriphan³

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสาร
คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร
Doctor of Philosophy Program in Communication,
Faculty of Business, Economics and Communications, Naresuan University
First/Corresponding Author, E-mail: pigpanthers@gmail.com*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในจังหวัดเชียงราย 2. เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารการเกษตรเพื่อการพัฒนาเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่ในจังหวัดเชียงราย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร นักวิชาการ เกษตรกรต้นแบบ เกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่และเกษตรกรรุ่นใหม่ จำนวน 33 คน เครื่องมือการวิจัย คือ แบบการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง แบบสนทนากลุ่มและแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม แบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม จากนั้น นำข้อมูลที่ได้ผ่านการจำแนกวิเคราะห์และตีความ

ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพปัจจุบันการสื่อสารประกอบด้วย (1) ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีการสื่อสารแบบทางเดียวและสองทาง (2) สารที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและสารที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเกษตร (3) ช่องทางการสื่อสาร ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อเฉพาะกิจและสื่อใหม่ (4) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยใช้การสื่อสารทุกช่องทางและการสื่อสารแบบกระจายอำนาจ (5) สำหรับเครื่องมือหรือสื่อที่ใช้ในการเรียนรู้แบบนำตนเอง ได้แก่ สื่อบุคคล สถาบันการศึกษา สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ การฝึกอบรม

การศึกษาดูงานและการเข้าร่วมแข่งขันนำเสนอโมเดลทางธุรกิจ 2) รูปแบบการสื่อสาร การเกษตรประกอบด้วย (1) คุณลักษณะของผู้ส่งสาร คือ ผู้จัดการการเรียนรู้ พี่เลี้ยง และที่ปรึกษา (2) คุณลักษณะของเกษตรกรรุ่นใหม่ คือ พึ่งพาตนเอง เข้าหาโอกาส การบริหารจัดการ เป็นต้นแบบ ใฝ่เรียนรู้ ปรับตัวและปฏิบัติ มีความรับผิดชอบ สานสัมพันธ์เครือข่าย เข้าถึงเทคโนโลยีและภูมิปัญญา และมีความสามารถในการถ่ายทอด (3) กลยุทธ์การสื่อสาร ได้แก่ การใช้กลยุทธ์การสร้างสาร กลยุทธ์การนำเสนอสารและ กลยุทธ์การใช้สื่อ องค์กรความรู้จากการวิจัยพบว่า รูปแบบการสื่อสารเพื่อพัฒนา เกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่ประกอบด้วยคุณลักษณะและบทบาทของผู้ส่งสารและ เกษตรกรรุ่นใหม่ องค์กรประกอบการสื่อสาร กลยุทธ์การสื่อสาร การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและเครื่องมือหรือสื่อที่ใช้ในการเรียนรู้แบบนำตนเอง

คำสำคัญ: รูปแบบการสื่อสาร; การสื่อสารเพื่อการพัฒนา; เกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่

Abstract

This article aims to study current development communication of Chiang Rai young smart farmer and to design communication model for development of Chiang Rai Young Smart Farmer. There is a qualitative research. There are 33 key informants consist of agricultural extensionists, scholars, model farmers, young smart farmers, and young farmers. The research instruments comprise of in-depth interview using semi-structured interview, focus group discussion, and participatory and non-participatory observation. Then, the classified data will be analyzed and interpreted.

The results reveal that 1) current development communication and communication model are as follows: (1) the sender and receiver have both one-way and two-way communication; (2) agricultural and non-agricultural related messages; (3) the communication channels including personal media, activity media, special media, and new media; (4) participatory communication using all channels communication and decentralized communication; and (5) the channels used in self-directed learning, including personal media, educational institutions, mass media,

online media, training, study visits and engaging in business model presentation competitions. 2) The communication model for agriculture consists of (1) the characteristics of sender such as facilitator, mentor, and consultant; (2) the characteristics of the young smart farmer such as self-sufficiency, opportunity seeking, management, model, learning agility, adaptability and action, responsibility, relationship networking, technology and Thai wisdom, and ability to transmission message; and (3) communication strategies include the use of message creation strategies, message presentation strategies, and media usage strategies. The body of knowledge found that the communication model for development consists of characteristics and role of sender and young smart farmer, communication elements, communication strategy, participatory communication, and channel used in self-directed learning.

Keywords: Communication Model; Communication for Development; Young Smart Farmer

บทนำ

เกษตรกรเป็นหนึ่งในอาชีพหลักของประเทศไทย สังกัดจากผู้อยู่ในภาคเกษตรกรรมในปี พ.ศ.2565 มีจำนวน 12.60 ล้านคน จากจำนวนผู้มีงานทำทั้งหมด 38.64 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 32.6 หรือร้อยละ 19 ของประชากรทั้งประเทศ 66.2 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ม.ป.ป.) ภาคเกษตรเป็นภาคการผลิตหนึ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อรองรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งจากบริบทภายในและภายนอกประเทศ และต้องเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารซึ่งมีการแข่งขันค่อนข้างสูงมากขึ้น ในขณะเดียวกันประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย ประกอบกับประชาชนรุ่นใหม่ที่จะเข้าสู่ภาคเกษตรมีน้อยและไม่นิยมอาชีพเกษตรกรรมจึงเป็นเหตุให้ขาดแคลนแรงงานทางด้านเกษตรของประเทศ เป็นเหตุให้เกษตรกรไทยมีอายุโดยเฉลี่ย 55 ปี (กัมพล ปันตะแก้ว และนิพนธ์ พัวพงศกร, 2565) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) มีแนวทางการพัฒนาศักยภาพคนในภาคเกษตร มุ่งเน้นให้เกษตรกรเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาให้มีความสำคัญกับการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน มุ่งเน้นการพัฒนาและปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของเกษตรกรสู่การเกษตรสมัยใหม่ (ประกาศเรื่อง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570, 2565) โดยมีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ประเทศกำหนดโครงการหลัก (Flagship Project) ตามยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมคนรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคการเกษตร จึงได้กำหนดโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer) มอบหมายให้กรมส่งเสริมการเกษตรดำเนินการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ อายุระหว่าง 17-45 ปี เพื่อพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรและทดแทนเกษตรกรผู้สูงอายุและสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่หันมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีองค์ความรู้ที่ทันสมัยและสามารถทำการเกษตรอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลก มีแนวคิดสร้างสรรค์ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการบริหารจัดการการเกษตรและเป็นที่ยิ่งแก่เกษตรกร

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา (พ.ศ. 2556-2566) จังหวัดเชียงรายมีจำนวนครัวเรือนเกษตรกรเพิ่มขึ้นเป็นอันดับ 1 ของภาคเหนือตอนบนจาก 107,870 คน เป็น 175,167 คน มีพื้นที่เกษตรกรรม 3,712,539 ไร่ หรือร้อยละ 50.86 ของพื้นที่ทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ม.ป.ป.) จังหวัดเชียงรายยังเป็นจังหวัดที่อยู่ในพื้นที่ฐานเศรษฐกิจสร้างมูลค่าสูง ตามแผนพัฒนาภาคเหนือ เป็นจังหวัดที่เหมาะสมกับการพัฒนาแหล่งผลิตอาหารสินค้าเกษตร สร้างมูลค่าเพิ่มภายใต้แนวคิดเกษตรปลอดภัยและเกษตรอินทรีย์ นอกจากนี้ เชียงรายยังเป็น 1 ใน 10 จังหวัดของเขตเศรษฐกิจพิเศษทั่วประเทศ ทั้งเป็นจังหวัดที่เอื้อแก่การทำเกษตรกรรมยั่งยืนอย่างครบวงจรและมีเส้นทางการค้าเชื่อมต่อรถไฟลาว-จีนเพื่อเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงราย, 2565)

เกษตรกรรุ่นใหม่จังหวัดเชียงรายมีผู้ผ่านการเข้าร่วมโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 ถึง พ.ศ. 2563 ปัญหาที่พบ คือ เกษตรกรใหม่ที่เข้าร่วมโครงการ เมื่อโครงการเสร็จสิ้นแล้วขาดการติดต่อสื่อสาร การถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกัน เป็นสาเหตุให้เกษตรกรรุ่นใหม่บางคนต้องยุติการทำเกษตรและกลับเข้าสู่แรงงานภาคอื่นอีกครั้ง ผู้วิจัยมองว่า หากมีการสื่อสารระหว่างเกษตรกร นักวิชาการและนักส่งเสริมการเกษตร เพื่อนำไปสร้างองค์ความรู้ร่วมกันและสร้างเครือข่ายในการช่วยแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเกษตรกรรุ่นใหม่ จะช่วยให้เกษตรกรรุ่นใหม่ได้แลกเปลี่ยนความรู้กับผู้อื่นและดำเนินงานด้านการเกษตรตลอดทั้งกระบวนการตั้งแต่ต้นน้ำ (การผลิต) กลางน้ำ (การแปรรูป) และปลายน้ำ (การตลาด) ซึ่งจะช่วยสร้างรายได้และประกอบอาชีพเกษตรอย่างมั่นคง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจว่า กระบวนการสื่อสารใดที่สร้างและช่วยพัฒนาให้เกษตรกรรุ่นใหม่ของจังหวัดเชียงรายกลายเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ปราดเปรื่องของจังหวัดเชียงราย เพื่อนำไปสู่การทำเกษตรกรรมที่เน้นสมดุลระหว่างการทำการเกษตรสังคมกับสิ่งแวดล้อม ด้วยการสื่อสารที่ก่อให้เกิดระบบการเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ ของการพัฒนาการเกษตร นำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการสื่อสารทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ผู้ส่งสาร เนื้อหาสาร ช่องทางการสื่อสาร ผู้รับสาร นำมาสร้างเป็นรูปแบบการสื่อสารเพื่อที่จะนำไปสู่การขับเคลื่อนเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่จังหวัดเชียงราย การสื่อสารเป็นส่วนเชื่อมระหว่างแหล่งวิทยากรกับเกษตรกรที่เข้ามายกระดับความรู้ความเข้าใจและให้ข้อมูลแก่เกษตรกรในการเสริมสร้างความเข้าใจสภาวะการณต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อถ่ายทอด แลกเปลี่ยนข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ ความคิด ทักษะและประสบการณ์ อีกทั้งการสื่อสารยังช่วยสร้างบรรยากาศของการพัฒนาจากผู้ส่งสาร/ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนที่จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำวิทยากรเหล่านั้นมาใช้ปฏิบัติ และการส่งเสริมให้เกษตรกรรุ่นใหม่สร้างองค์ความรู้ร่วมกันเพื่อถ่ายทอดหรือเผยแพร่ให้กับเกษตรกรรุ่นต่อไป จะทำให้เกษตรกรรุ่นใหม่สามารถยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก สร้างรายได้และความมั่นคงให้ทั้งตนเองและครอบครัว เพื่อสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นผู้ที่มีความสนใจและยอมรับนวัตกรรมเพื่อก้าวไปสู่การเป็นผู้นำทางการเกษตร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อสร้างรูปแบบการสื่อสารการเกษตรเพื่อการพัฒนาเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่จังหวัดเชียงราย

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการดำเนินการวิจัย ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการศึกษาดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมาของโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่และแนวทางการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนาม (Field Survey) โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้

เป็นเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่ ได้แก่ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร บุคลากรที่มีความรู้ด้านการเกษตรและสาขาที่เกี่ยวข้องของเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่และเกษตรกรรุ่นใหม่ และนำข้อมูลที่ได้ร่างเป็นรูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่

ขั้นตอนที่ 3 นำร่างรูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่มาใช้เป็นข้อมูลในการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) 4 กลุ่มกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่ ได้แก่ (1) นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร (2) บุคลากรที่มีความรู้ด้านการเกษตรและสาขาที่เกี่ยวข้อง (3) เกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่ คือ เกษตรกรรุ่นใหม่จังหวัดเชียงรายที่ผ่านการเข้าร่วมโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer) รุ่นปี 2557-2563 ที่ได้รับใบประกาศนียบัตรจากกรมส่งเสริมการเกษตร (4) เกษตรกรรุ่นใหม่ คือ เกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรกับกรมส่งเสริมการเกษตร มีอายุระหว่าง 17-45 ปี และเริ่มต้นทำการเกษตรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่ รุ่นปี 2564-2565 เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนารูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่

2. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1) ประชากร คือ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโครงการผลิตเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อพัฒนาสู่การเป็นเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่จังหวัดเชียงราย จำนวน 3 คน และเกษตรกรรุ่นใหม่ที่เข้าร่วมโครงการผลิตเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อพัฒนาสู่การเป็นเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่เชียงราย รุ่นปี พ.ศ. 2557-2565 จำนวน 362 คน

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วยนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร นักวิชาการ เกษตรกรต้นแบบ เกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่และเกษตรกรรุ่นใหม่ จำนวน 33 คน การวิจัยครั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลหลัก 2 ประเภท คือ ผู้ส่งสาร และผู้รับสาร

กลุ่มผู้ส่งสาร แบ่งออกเป็นผู้ส่งสารหลัก ผู้ส่งสารรองและผู้ส่งสารภายนอกโครงการ ได้แก่ กลุ่มผู้ส่งสารหลัก คือ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่จังหวัดเชียงราย จำนวน 3 คน (ซึ่งเป็นผู้ที่รับผิดชอบโครงการผลิตเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อพัฒนาสู่การเป็นเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่จังหวัดเชียงรายปี พ.ศ. 2557-2565) กลุ่มผู้ส่ง

สารรอง คือ เกษตรกรรุ่นใหม่จังหวัดเชียงรายที่ผ่านการเข้าร่วมโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่ รุ่นปี พ.ศ. 2557-2563 ที่ได้รับใบประกาศนียบัตรจากกรมส่งเสริมการเกษตรเรียบร้อยแล้ว จำนวน 8 คน (โดยคัดเลือกจากผู้ที่ได้รับการประเมินให้เป็นผู้นำเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่และเป็นผู้มีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมทางวิชาการและกิจกรรมสันตนาการในโครงการร่วมกับนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในปีพ.ศ. 2564-2565 ประกอบกับการสอบถามจากเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่จังหวัดเชียงรายรุ่นปี พ.ศ. 2557-2563) และกลุ่มผู้ส่งสารภายนอกจำนวน 2 คน คือ ผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการ/นักวิชาการด้านการเกษตรและสาขาที่เกี่ยวข้อง 1 คน และปราชญ์ด้านการเกษตร/เกษตรกรต้นแบบ 1 คน (โดยคัดเลือกจากเป็นบุคคลที่นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรเชิญเป็นผู้บรรยายพิเศษในโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่จังหวัดเชียงราย)

กลุ่มผู้รับสาร คือ เกษตรกรรุ่นใหม่จังหวัดเชียงรายที่ผ่านการเข้าร่วมโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่ รุ่นปี พ.ศ. 2564-2565 จำนวน 12 คน และเกษตรกรรุ่นใหม่จังหวัดเชียงรายที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่ แต่ไม่ครบเงื่อนไขที่โครงการฯ ได้กำหนดไว้ตามการแบ่งเกณฑ์ผู้เข้าร่วมโครงการของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดังนี้ 1) กลุ่มเกษตรกรเดิมและลูกหลานเกษตรกร 2) กลุ่มบัณฑิตที่จบสาขาการเกษตร 3) กลุ่มที่อยู่ภาคการผลิตอื่นหรือผู้ที่สนใจเข้าสู่ภาคการเกษตร

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเกี่ยวกับสภาพการณ์การสื่อสารของโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง รุ่นใหม่ ส่วนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของเกษตรกรรุ่นใหม่ ส่วนที่ 3 แบบสนทนากลุ่มย่อยและแบบบันทึกการสนทนาเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ส่งสารและผู้รับสารและกลยุทธ์การสื่อสาร และส่วนที่ 4 แบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อใช้ในการร่วมทำกิจกรรมโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่และแบบสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อใช้ในการสังเกตพฤติกรรมและบรรยากาศในระหว่างการประชุมและนอกการประชุม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับรูปแบบการสื่อสาร องค์ประกอบการสื่อสาร การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบการสื่อสารเบื้องต้นนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา

2) ขอนหนังสือขอความอนุเคราะห์จากมหาวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือ และขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3) ผู้เข้าเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ในโครงการพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่ปี พ.ศ. 2562-2563 และการประชุมสัญจรชมรม YSF CR CLUB (ชมรมของเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่จังหวัด เชียงราย ซึ่งจัดประชุมสัญจรและเยี่ยมชนส่วนเกษตรทุก 2 เดือน) จนกระทั่งผู้วิจัย ได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกชมรม YSF CR CLUB และได้เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม ดำเนินงานโครงการพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่ร่วมกับ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรและสมาชิกชมรม YSF CR CLUB

4) การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อเก็บข้อมูลสภาพปัจจุบัน ของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมใหม่จังหวัดเชียงรายและร่างรูปแบบการ สื่อสารการเกษตรเพื่อการพัฒนาเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่จังหวัดเชียงราย

5) การสนทนากลุ่มเกี่ยวกับผู้ส่งสาร ช่องทางการสื่อสาร สารและผู้รับสาร เพื่อนำมาใช้ในการร่างรูปแบบการสื่อสาร ดังนี้ 1) ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ส่งสาร เรื่อง คุณลักษณะและบทบาทของผู้ส่งสาร โดยใช้เกณฑ์การประเมินคุณสมบัติจากความเป็น นักส่งเสริมวิชาการของกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นตัวตั้งต้น 2) ข้อมูลเกี่ยวกับผู้รับสาร เรื่องคุณลักษณะของเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่ โดยใช้เกณฑ์การประเมินคุณสมบัติ เกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่ของกรมส่งเสริมการเกษตรกำหนดไว้เป็นตัวตั้งต้น 3) ข้อมูลเกี่ยวกับช่องทางการสื่อสารและสาร เรื่องกระบวนการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับ โครงการพัฒนาเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่ ได้แก่ การสร้างสาร การใช้ช่องทางการ สื่อสารและการนำเสนอสาร จากนั้น นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาพัฒนารูปแบบการสื่อสาร การเกษตรเพื่อการพัฒนาเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่จังหวัดเชียงราย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เจาะลึก และการสนทนากลุ่มมาถอดข้อความเป็นลายลักษณ์อักษรจากการบันทึกเทป มา จำแนกประเภทของข้อมูลตามประเด็นต่าง ๆ นำความคิดเห็นที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลมา วิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการสื่อสาร แนวคิดการ เรียนรู้แบบนำตนเอง แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเกษตรกร และการสื่อสารแบบ มีส่วนร่วมอีกครั้ง เพื่อมาใช้ในการปรับร่างรูปแบบการสื่อสารเป็นครั้งสุดท้ายจนได้ รูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่เชียงรายแล้วนำร่างที่ได้ ไปปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบและขอรับคำแนะนำ เพื่อให้ได้ออกมาเป็น รูปแบบการสื่อสารพัฒนาเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่ที่สมบูรณ์

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อ 1 สภาพปัจจุบันของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเกษตรรุ่นใหม่ จังหวัดเชียงรายประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 องค์ประกอบการสื่อสารและรูปแบบการสื่อสารการจ้ดอบรม โครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่ ประกอบด้วย

1. ผู้ส่งสาร ผู้ส่งสารหลักกับผู้ส่งสารรอง ในส่วนของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้ส่งสารหลักกับผู้ส่งสารรองจะใช้การสื่อสารทั้งแบบทางการและการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ มีการใช้การสื่อสารแบบบนลงล่างโดยมีทิศทางการไหลของสารเป็นแบบสองทาง สื่อสารกับผ่านระบบออนไลน์และออนไซต์ โดยการสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์ คือ ไลน์กลุ่ม YSF Chiang Rai

ผู้ส่งสารหลักกับผู้ส่งสารภายนอก ในส่วนของการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารหลักกับผู้ส่งสาร ภายนอกนั้นจะใช้การสื่อสารแบบเป็นทางการ เช่น การทำหนังสือราชการ แต่หากได้รู้จักกันแล้วก็จะติดต่อกันการแลกเปลี่ยนการติดต่อเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม

ผู้ส่งสารหลักกับผู้รับสาร ก่อนที่จะเข้าร่วมอบรม ผู้ส่งสารจะติดต่อสื่อสารกับเกษตรกรรุ่นใหม่ทางช่องทางการโทรศัพท์ การสื่อสารนั้นมีลักษณะเป็นแบบทางการและมีการโต้ตอบกันในรูปแบบของการสื่อสารระหว่างบุคคล เมื่อได้เข้าร่วมอบรมโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเป็รื่องรุ่นใหม่ตั้งแต่วันแรกของการอบรมจะให้เกษตรกรรุ่นใหม่เข้าร่วมไลน์กลุ่ม เป็นช่องทางการสื่อสารหลัก ในไลน์กลุ่มนี้จะมีนักวิชาการเกษตร เกษตรกรรุ่นพี่และเกษตรกรรุ่นใหม่ ซึ่งการติดต่อสื่อสารผ่านไลน์กลุ่มนี้มีทั้งการสื่อสารแบบเป็นทางการและการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ โดยมีทิศทางการสื่อสารแบบบนลงล่างและการสื่อสารแบบแนวนอน มีระดับการสื่อสารทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคลและระดับการสื่อสารแบบกลุ่ม

ผู้ส่งสารรองกับผู้รับสาร มีลักษณะรูปแบบการสื่อสารเหมือนกับผู้ส่งสารหลักกับผู้รับสาร การสื่อสารจะมีทั้งแบบทางการและแบบไม่เป็นทางการ และส่วนใหญ่จะเป็นการสื่อสารแบบสองทิศทาง เพราะเนื่องจากมีช่องว่างระหว่างกันจากการเป็นเกษตรกรด้วยกัน ยกเว้นผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์ผ่านบนสื่อสังคมออนไลน์น้อย โดยมีทิศทางการสื่อสารแบบแนวตั้งและการสื่อสารแบบแนวนอน มีระดับการสื่อสารทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคลและระดับการสื่อสารแบบกลุ่ม

ผู้ส่งสารภายนอกกับผู้รับสาร หลังจากที่ไม่มีปฏิสัมพันธ์กัน เช่น การอบรม การเข้าร่วมฟังให้คำปรึกษาเกี่ยวกับพัฒนาผลิตภัณฑ์ ผู้ส่งสารภายนอกบางคน อาจจะทำให้ช่องทางการติดต่อเพื่อไว้ติดต่อในห้วงอบรม หรืออาจจะมีการแลกเปลี่ยนการติดต่อเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม

2. สาร

1) สารของผู้ส่งสารหลัก การสื่อสารภายในโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่ส่งสารหลักจะเป็นผู้ส่งสารข่าวสารต่าง ๆ ที่สำคัญ ตั้งแต่ก่อนเริ่มการอบรมไปจนถึงจบโครงการฯ ร่วมกับผู้ส่งสารรอง ได้แก่ 1) เกษตรต้นน้ำ เกษตรกลางน้ำและเกษตรกรปลายน้ำ และ 2) สารที่ไม่เกี่ยวกับการเกษตรโดยตรง ได้แก่ สารที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ฯ สารขอความร่วมมือ/ขอความช่วยเหลือ สารที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผล สารเสียงสะท้อน-การแลกเปลี่ยน ความคิดเห็น และข้อมูลข่าวสารจากภายนอกโดยผู้ส่งสารหลักจะเป็นผู้คัดกรองก่อนที่จะส่งให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่

2) สารของผู้ส่งสารรอง สารที่ส่งจากกลุ่มเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่จังหวัดเชียงรายที่ปรากฏมี 4 ประเภท ได้แก่ สารเกี่ยวกับความรู้และเทคโนโลยีที่น่าสนใจให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ สารเกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ สารเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์และสารที่ใช้ในการสานสัมพันธ์กลุ่ม

3) สารของผู้ส่งสารภายนอก สารหรือข้อมูลข่าวสารจากผู้ส่งสารภายนอกโครงการนั้น จะเป็นการติดต่อสื่อสารในรูปแบบของการประสานกับเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลโครงการหรือติดต่อโดยตรงกับเกษตรกร

3. ช่องทางการสื่อสาร

1) ช่องทางการสื่อสารของผู้ส่งสารหลัก สื่อที่ใช้ในการสื่อสารมีวัตถุประสงค์เพื่อการติดต่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการแสดงความคิดเห็นผ่านช่องทางการสื่อสารหลากหลาย ได้แก่ 1. สื่อบุคคล คือ สื่อบุคคลที่เป็นเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรและสื่อบุคคลภายนอก 2. สื่อกิจกรรม คือ (1) การจัดค่าย (2) การจัดกิจกรรมงานแสดงสินค้าและจำหน่ายสินค้า (3) การศึกษาดูงานนอกสถานที่ (4) การสัญจรพบปะเยี่ยมเยือนฟาร์มตัวอย่างเกษตรกรรุ่นใหม่ 3. สื่อเฉพาะกิจ คือ (1) การจัดประชุม (2) การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ 4. สื่อใหม่ คือ ไลน์กลุ่มและเฟซบุ๊กแฟนเพจสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงราย

2) ช่องทางการสื่อสารของผู้ส่งสารรอง สื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างเกษตรกรรุ่นพี่กับเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อวัตถุประสงค์ในการ

ติดต่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการแสดงความคิดเห็น ได้แก่ 1. สื่อบุคคล คือ เกษตรกรรุ่นพี่ สื่อกิจกรรม ได้แก่ (1) การสัญจรเยี่ยมเยือนสวนเพื่อน (2) กิจกรรมสานสัมพันธ์ และ (3) การออกบูทแสดงและจำหน่ายสินค้า 2. สื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ (1) การจัดประชุม (2) การจัดทำสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ด้วยการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ออนไลน์ (3) ตราสัญลักษณ์ (Logo) เกษตรกรปราดเป็ร่องรุ่นใหม่จังหวัดเชียงราย (4) สื่อรุ่นและสื่อจัดทำขึ้นพิเศษ 3. กิจกรรมพิเศษ ได้แก่ (1) การสัญจรเยี่ยมเยือนเพื่อนเกษตรกร (2) กิจกรรมสานสัมพันธ์ และ (3) การออกบูทแสดงและจำหน่ายสินค้า 4. สื่อใหม่ ได้แก่ ไลน์กลุ่มและเฟซบุ๊กแฟนเพจ Young Farmers Chiang Rai

4. ผู้รับสาร ผู้สมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer ประจำปี พ.ศ. 2564-2565

5. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เกษตรกรรุ่นพี่ที่มีส่วนร่วมทั้งในการร่วมคิดกิจกรรมและเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมบางกิจกรรมในโครงการ ซึ่งก่อนที่จะมีการจัดโครงการนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบโครงการฯ จะสร้างทีมงานโดยเชิญเกษตรกรปราดเป็ร่องรุ่นใหม่รุ่นพี่เข้ามาประชุมเพื่อวางแผนการอบรม กำหนดวันเวลา สถานที่ งบประมาณ และกิจกรรมต่าง ๆ โดยเป็นการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารของผู้รับผิดชอบโครงการฯ การเป็นผู้ส่งสารเพื่อที่จะทำให้เกิดการพัฒนาต้องมีลักษณะของการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งเป็นลักษณะของผู้ส่งสารที่ใช้การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) มีทิศทางการสื่อสารเป็นแบบแนวระนาบ ทั้งออนไซต์และออนไลน์ นอกจากนี้ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบโครงการฯ ยังมีคุณลักษณะของการเป็นผู้นำแบบกระจายอำนาจ (Decentralized Leader) สามารถให้ทุกคนได้เสนอความคิดเห็นและรับฟัง และเป็นการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสารและกำหนดนโยบาย ผู้วางแผน/ผู้ร่วมแสดง และการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิต

ส่วนที่ 2 การเรียนรู้แบบนำตนเองของเกษตรกรรุ่นใหม่ ผู้วิจัยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบการนำตนเอง (Self-directed Learning) ของโนลส์ (Knowles, 1975) มาอธิบายวิธีการเรียนรู้ของเกษตรกรรุ่นใหม่ แนวคิดนี้ได้อธิบายถึงองค์ประกอบที่สำคัญในการเรียนรู้ด้วยตนเองไว้ ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ความต้องการของตนเอง 2) กำหนดเป้าหมาย 3) การออกแบบวางแผนการเรียนรู้ 4) การดำเนินการเรียนรู้จากแหล่งวิทยาการ 5) การประเมินผลกระบวนการในการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นวิธีการที่ผู้เรียนต้องจัดกระบวนการเรียนรู้แบบนำตนเองโดยดำเนินการ

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่จำนวน 12 ราย ด้วยการสัมภาษณ์และสังเกต ดังนี้

1) ภูมิหลังของตัวเกษตรกรรุ่นใหม่ ประกอบด้วยเพศ สถานภาพ การศึกษา พื้นฐานครอบครัวเกี่ยวกับการทำเกษตร ประสบการณ์การทำงาน ปีที่เริ่มทำการเกษตร รูปแบบการทำเกษตร จุดเปลี่ยนสู่การเป็นเกษตรกร

2) การเรียนรู้แบบนำตนเองของเกษตรกรรุ่นใหม่และเครื่องมือการสื่อสารที่ใช้ในการเรียนรู้ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์: หนังสือ ตำรา นิตยสาร วารสารวิชาการ บทความทางวิชาการ สื่อออนไลน์ เช่น ยูทูป เว็บไซต์ สื่อบุคคล เช่น คนในครอบครัว บุคคลต้นแบบ เจ้าหน้าที่เกษตร เพื่อนเกษตรกรรุ่นใหม่ เกษตรกรรุ่นพี่ รวมถึงนักวิชาการ และวิทยากร สื่อกิจกรรม เช่น การฝึกอบรมและฝึกปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน การเข้าร่วมแข่งขันนำเสนอโมเดลทางธุรกิจหรือพิชชิง (Pitching)

วัตถุประสงค์ข้อ 2 การสร้างรูปแบบการสื่อสารการเกษตรเพื่อการพัฒนาเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาจากผู้ส่งสารและผู้รับสารเกี่ยวกับ 1) คุณลักษณะและบทบาทของผู้ส่งสาร 2) คุณลักษณะของเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่ 3) กลยุทธ์การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่ ได้ร่วมเสนอความคิดเห็น ดังนี้

1) คุณลักษณะและบทบาทของผู้ส่งสาร คือ เป็นนักเผยแพร่ นักพัฒนา ผู้สนับสนุน ผู้ช่วยเหลือและผู้ประสานงาน

2) คุณลักษณะของเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่ โดยใช้เกณฑ์การประเมินคุณสมบัติเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่ของกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นเกณฑ์ตั้งต้น คือ พึ่งพาตนเอง เข้าหาโอกาส การบริการจัดการ เป็นต้นแบบ ใฝ่เรียนรู้ ปรับตัวและปฏิบัติ มีความรับผิดชอบ สานสัมพันธ์เครือข่าย เข้าถึงเทคโนโลยีและภูมิปัญญา และมีความสามารถในการถ่ายทอด

3) การใช้สื่อและสารเพื่อใช้ในโครงการพัฒนาเกษตรกรปราดเปรื่องรุ่นใหม่ ผู้ให้ข้อมูลได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสรุปออกมาเป็นกลยุทธ์เกี่ยวกับสารและสื่อ คือ กลยุทธ์การสร้างสาร กลยุทธ์การใช้สื่อ และกลยุทธ์การนำเสนอสาร เพื่อนำมาสร้างการเปลี่ยนแปลงเกษตรกรรุ่นใหม่ ตั้งแต่ระดับความรู้ ความตระหนักรู้ ทักษะคิดหรือพฤติกรรม รายละเอียดดังนี้

กลยุทธ์การสร้างสาร คือ 1) กลยุทธ์การประยุกต์ความรู้กับกิจกรรม 2) กลยุทธ์การเล่าประสบการณ์ตรงเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ และ 3) กลยุทธ์การกระตุ้นการเรียนรู้

กลยุทธ์การใช้สื่อ คือ 1) กลยุทธ์การใช้สื่อบุคคล 2) กลยุทธ์การใช้สื่อกิจกรรม 3) กลยุทธ์การใช้สื่อพิธีกรรม 4) กลยุทธ์การจัดแสดงสินค้าและผลิตภัณฑ์ และ 5) การใช้สื่อแบบบูรณาการ

กลยุทธ์การนำเสนอ คือ 1) กลยุทธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน 2) กลยุทธ์กิจกรรมเสริมประสบการณ์ 3) กลยุทธ์การเรียนรู้ตลอดชีวิต 4) กลยุทธ์การนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย และ 5) กลยุทธ์เน้นการสื่อสารกลุ่มใหญ่

อภิปรายผล

จากการสรุปผลการศึกษามีข้อค้นพบที่ผู้วิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลตามลำดับของวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 องค์ประกอบการสื่อสาร ได้แก่ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสารและผู้รับสาร พบประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1) ผู้ส่งสาร นักวิชาการเกษตรควรทำหน้าที่หลักในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกร โดยการหนุนเสริมให้เกิดช่องทางและกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลายผ่านเครือข่ายการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการหรือกึ่งทางการ และการมีส่วนร่วมของเกษตรกรเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีหน้าที่สนับสนุน อำนวยความสะดวกและประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรต่าง ๆ ตลอดจนเข้าไปเรียนรู้ร่วมกับเกษตรกร

เกษตรกรปรารถนาปรับปรุงใหม่หรือเกษตรกรรุ่นพี่ จะเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดและประกอบอาชีพเกษตรเช่นเดียวกัน ในทางปฏิบัติเกษตรกรรุ่นพี่จะทำหน้าที่เสมือนพี่เลี้ยงที่จะทำหน้าที่การพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพราะมีพี่เลี้ยงคอยดูแลให้คำปรึกษาในด้านการทำงาน การใช้ชีวิต การถ่ายทอดความรู้วิธีการถ่ายทอดความรู้ที่ดีที่สุด คือ การที่บุคคลได้พูดคุยกับอีกคนหนึ่ง สอดคล้องกับงานของอลิสลา เลียงรินรัมย์ และคณะ (2562) ได้ศึกษาเรื่องการจัดการความรู้เพื่อขยายผลการผลิตข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารกับเกษตรกรโดยนักวิชาการเกษตรเป็นผู้สอนงานและให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่อง (Coaching) และมีเกษตรกรต้นแบบเป็นเกษตรกรพี่เลี้ยง (Mentor) ทำหน้าที่แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์แบบเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) ทำให้เกษตรกรเข้าถึงความรู้ มีความเข้าใจในการผลิตข้าวอินทรีย์และเกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเกษตรกรกับนักวิชาการและเกษตรกรต้นแบบ

2) สาร คือ ตัวเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตผู้ส่งสารกับผู้รับสารที่อยู่ในกระบวนการสื่อสาร นอกจากนั้นแล้ว สารยังเชื่อมโยงถึงสังคมภายนอกอยู่ด้วย เพราะกระบวนการสื่อสาร เนื้อหาสารนั้นสะท้อนให้เห็นถึงเจตนาของผู้ส่ง การวิเคราะห์เนื้อหายังสามารถสะท้อนย้อนกลับให้เห็นถึงความตั้งใจของผู้ผลิตสารได้ เนื้อหาในการสื่อสารจะเกี่ยวข้องกับวิธีการติดต่อสื่อสาร บุคคลที่ติดต่อกับ ระดับของการสื่อสารและความสำเร็จในการสื่อสาร ซึ่งเนื้อหาในการสื่อสารนั้นจะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องทางการเกษตรและเนื้อหาสารที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเกษตร

3) ช่องทางการสื่อสาร ผู้วิจัยแบ่งช่องทางการสื่อสารเป็น 2 ลักษณะ คือ (1) ช่องทางการสื่อสารที่ใช้ในโครงการพัฒนาเกษตรกรรปราดเป็ร่องรุ่นใหม่ และสื่อที่ใช้ในการเรียนรู้ของเกษตรกรรุ่นใหม่ (2) ช่องทางการสื่อสารที่ใช้ในโครงการพัฒนาเกษตรกรรปราดเป็ร่องรุ่นใหม่ ประกอบด้วยสื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อเฉพาะกิจและสื่อใหม่

สื่อบุคคล เป็นสื่อที่ผู้ส่งสารทั้ง 3 กลุ่ม ทำหน้าที่เป็นสื่อบุคคลด้วย สื่อบุคคลถือเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงและใกล้ชิดกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด สามารถจูงใจเกษตรกรได้ด้วยการพูดคุยแบบเป็นกันเอง เพราะเป็นสื่อที่ต้องมีการเผชิญหน้า ดังนั้น ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นสื่อบุคคลจะทราบปฏิกิริยาตอบกลับจากเกษตรกรได้ทันทีทันใด เนื่องจากเห็นอกาภิกริยาซึ่งกันและกันว่าเป็นอย่างไร และสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทั้งของตนเองและเกษตรกรได้ตลอดเวลาเพื่อให้การสื่อสารบรรลุเป้าหมาย สื่อบุคคลหรือนักส่งเสริม หมายถึง ผู้ให้บริการวิชาการถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกรเพื่อให้เกษตรกรมีการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมที่ดีขึ้น โดยสื่อบุคคลควรมีทักษะการสื่อสาร ทักษะคิด ความรู้ และความสามารถในการเรียนรู้ด้านสังคมวัฒนธรรมของชุมชนเกษตร (เฉลิมศักดิ์ ตุ่มหิรัญ, 2556: 2-19)

สื่อกิจกรรม โครงการอบรมเกษตรกรรปราดเป็ร่องรุ่นใหม่ได้จัดกิจกรรมที่มีความหลากหลายรูปแบบขึ้น สื่อกิจกรรม ประกอบด้วยการจัดค่าย การจัดกิจกรรมพิเศษ การศึกษาดูงานนอกสถานที่ การสัญจรพบปะเยี่ยมเยือนฟาร์มตัวอย่าง สื่อกิจกรรมแต่ละประเภทมีความโดดเด่นที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานของรัตติกาล เจนจัด และคณะ (2562) ศึกษาเรื่องกระบวนการพัฒนานักสื่อสารงานวิจัยท้องถิ่น สามารถนำเอาสื่อสมัยใหม่ไปใช้ในการรักษาป่าชุมชนของตน การจัดเข้าค่ายนี้ทำให้เด็กได้รับความรู้ทั้งสองเรื่องพร้อมกัน คือ การผลิตสื่อวีดิทัศน์และการรักษาป่าชุมชนของตน การจัดแสดงและการจำหน่ายสินค้า นอกจากจะเป็นกิจกรรมทางการตลาดแล้ว ยังใช้เป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ทั้งสินค้าและบริการ รวมถึงความสามารถของ

เกษตรกรรมใหม่ เช่น การใช้เทคโนโลยีทางการเกษตร การนำวิธีปลูกผักไฮโดรโปนิกส์ (Hydroponics) ไปสาธิตให้ดูเป็นแบบอย่าง นอกจากนั้น ยังสามารถเปรียบเทียบสินค้ากับคู่แข่งและเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมงานคัดเลือกสินค้าหลากหลายได้อย่างใกล้ชิด

สื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ กิจกรรมการศึกษาดูงานนอกสถานที่ เป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้และแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ๆ โดยการศึกษาดูงานเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์มุมมองความคิดเห็นต่าง ๆ ร่วมกันในสถานการณ์เดียวกัน และเมื่อศึกษาดูงานเสร็จสามารถนำสิ่งที่ได้ไปเรียนรู้มาถอดบทเรียนเพื่อดูความสำเร็จของที่นั้น ๆ ว่า เกษตรกรมีกระบวนการอย่างไร นอกจากนั้น เกษตรกรรุ่นใหม่หลายคนใช้การแข่งขันในการนำเสนอโมเดลทางธุรกิจ (Pitching) มาช่วยในการเรียนรู้ช่วยให้การเรียนรู้เกษตรกรรุ่นใหม่เริ่มต้นการเป็นสตาร์ทอัพ (Startup) และการเข้าร่วมแข่งขันทั้งกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เกษตรกรรุ่นใหม่มองว่า การเข้าร่วมแข่งขันนำเสนอโมเดลทางธุรกิจนอกจากจะได้เงินสนับสนุนแล้วยังได้เรียนรู้การวางแผนธุรกิจ การฝึกการนำเสนอ การโน้มน้าวใจและการวิเคราะห์หลากหลายมิติ เช่น การวิเคราะห์ผู้ฟัง การสื่อสารในการเข้าร่วมแข่งขันนำเสนอโมเดลทางธุรกิจ สอดคล้องกับแนวคิดของอรัญญา แสนสระ (2563) ที่กล่าวถึงการเตรียมตัวในการนำเสนอจะต้องวิเคราะห์และเตรียมตัว ดังนี้ 1) กำหนดจุดประสงค์ในการพูด 2) วิเคราะห์ผู้ฟัง 3) สถานที่และเวลาที่ใช้ในการพูด 4) หัวข้อเรื่องที่จะพูด 5) เนื้อหาที่จะพูด 6) วิธีการพูด 7) การฝึกซ้อมพูด และสอดคล้องกับแนวคิดของสิทธิพงศ์ ศิริมาศเกษม (2563) ซึ่งกล่าวถึงทักษะการนำเสนอทางธุรกิจว่า ผู้พูดต้องมีการวางแผนที่ดี นำเสนอเรื่องราวผ่านการนำเสนอปัญหาหรือสถานการณ์ที่เป็นอยู่ แนวทางการแก้ไขปัญหา การใช้ประโยคสั้น ๆ ที่สามารถสรุปการนำเสนอได้ และผู้ส่งสารต้องมีการเปรียบเทียบกับคู่แข่งหรือตนเองในอดีต การใช้สิ่งยืนยันจากการอ้างอิงงานวิจัย เพิ่มข้อมูลการเปรียบเทียบตัวเลข กราฟ รูปภาพ เพื่อให้ง่ายและดึงดูดความสนใจ วิเคราะห์ลักษณะของผู้ฟังที่กำลังจะสื่อสาร ผู้ฟังหรือกลุ่มเป้าหมายจะได้อะไรจากการนำเสนอ

สื่อใหม่ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรได้นำไลน์กลุ่มมาใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 ไลน์มีลักษณะเฉพาะที่สร้างความแตกต่างอย่างชัดเจนจากรูปแบบการสื่อสารแบบอื่น และยังเป็นช่องทางการติดต่อสื่อสารในกลุ่ม สามารถเลือกใช้ได้โดยสะดวก สอดคล้องกับแนวคิดของศุภศิลาป์ กุลจิตต์เจี๊วงค์ (2556: 46-47) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติที่สำคัญของไลน์ ดังนี้ 1) เป็นการติดต่อสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) ไลน์เป็นการสื่อสารโดยตรงจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยผู้ส่งสาร

สามารถส่งข้อความ รูปภาพ เอกสารหรือข้อมูลข่าวสารตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร เพื่อก่อให้เกิดการรับรู้และพฤติกรรมที่ผู้ส่งสารต้องการ และ 2) สามารถติดต่อสื่อสารได้เฉพาะกลุ่ม (Group Communication) เมื่อต้องการพื้นที่เฉพาะสำหรับการติดต่อสื่อสารสามารถตั้งค่าการใช้งานของไลน์ด้วยวิธีการสร้างกลุ่มเฉพาะในแวดวงสนทนาที่มีความเกี่ยวข้องกันระหว่างบุคคลหลายบุคคลให้สามารถสื่อสารภายในกลุ่ม

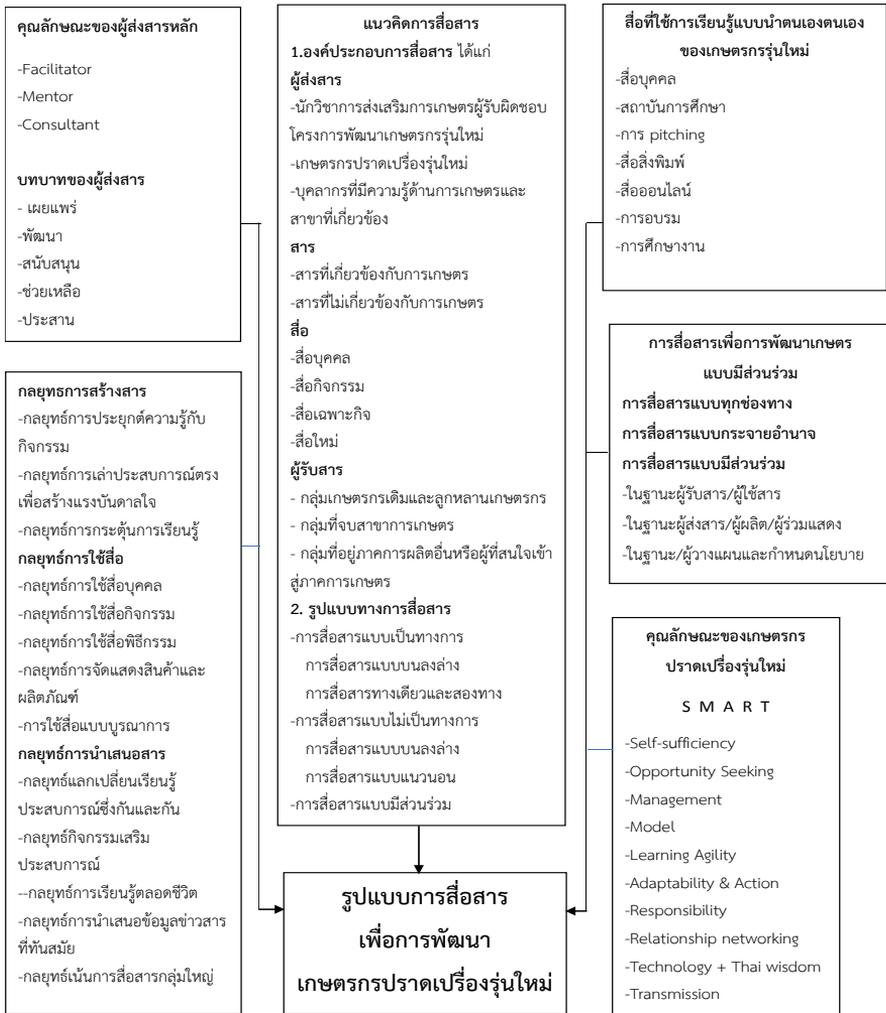
4) ผู้รับสารหรือเกษตรกรรุ่นใหม่ เกษตรกรรุ่นใหม่จะประสบความสำเร็จได้ คือ การเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้ที่จะประสบความสำเร็จได้ต้องพัฒนาตนเอง และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับอมราภรณ์ หมีปาน (2552) กล่าวว่า มนุษย์เรียนรู้ตลอดเวลา กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์จึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมให้มนุษย์ได้เรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นการจัดการศึกษาหรือกิจกรรมเรียนรู้โดยตรงหรือจัดสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ถือเป็นความสำคัญยิ่ง สอดคล้องกับแนวคิดของศรีนยา คำพิลา (2546) ที่ถอดบทเรียนกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร โดยสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรประกอบด้วย 1) การเรียนรู้ด้วยตัวเองอย่างต่อเนื่องจากเรื่องง่ายไปสู่เรื่องยากสำหรับเกษตรกรและชาวบ้าน 2) การเรียนรู้และทำความเข้าใจปัญหาของตัวเอง 3) การเรียนรู้และทำความเข้าใจทรัพยากรท้องถิ่น นอกจากนี้ เกษตรกรรุ่นใหม่สามารถจัดการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ตามความต้องการและนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาตนเองต่อไป ตามแนวคิดการกำกับตนเองของชังก์และซิมเมอร์แมน (Schunk & Zimmerman, 1998) และพินทริค (Pintrich, 2004) ที่กล่าวว่า การกำกับตนเองเป็นกระบวนการที่บุคคลกำหนดเป้าหมาย ค้นหาวิธีการบรรลุเป้าหมาย และควบคุมกระบวนการดังกล่าวด้วยตนเอง การที่ผู้เรียนสามารถเลือกเนื้อหาการเรียนรู้ของตนตามความต้องการจึงเป็นหนึ่งในขั้นตอนของกระบวนการกำกับการเรียนรู้ตนเอง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 กลยุทธ์การสื่อสาร กลยุทธ์การใช้สื่อแบบบูรณาการในการจัดเวทีการพัฒนาเกษตรกรเพื่อปรับเปลี่ยนสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ ด้วยการใช้สื่อหลายประเภทที่มีการเชื่อมประสานกันเพื่อถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรมและสานสัมพันธ์ไปยังเกษตรกรรุ่นใหม่ได้นั้น สื่อแต่ละประเภทต้องส่งเสริมกันเป็นอย่างดี ซึ่งในโครงการจะมีสื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อเฉพาะกิจ การศึกษาดูงาน ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการใช้สื่อที่หลากหลายรูปแบบเป็นการผสมผสานการเกื้อหนุนกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ สอดคล้องกับแนวคิดของพนม คลี่ฉายา (2549) ได้กล่าวถึงการบูรณาการสื่อว่า เป็นแนวทางการใช้สื่อแบบผสมเพื่อนำสื่อเหล่านั้นมาเคลื่อนหนุนให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ สื่อแต่ละประเภทจะมีธรรมชาติหรือข้อดีข้อจำกัดแตกต่างกัน หาก

นำสื่อต่าง ๆ มาใช้ผสมผสานกันก็จะช่วยเสริมให้ผู้รับสารเข้าใจสารเพิ่มมากขึ้น ส่วนกลยุทธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกันพบว่า การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ โดยการเล่าสู่กันฟัง เป็นช่องทางในการสื่อสารโดยใช้ตนเองทำหน้าที่เป็นสื่อบุคคลที่เป็นตัวกลางสำคัญในการสื่อสาร เนื้อหาที่ใช้มักเป็นเรื่องของความสำเร็จและความล้มเหลวที่ได้จากการทำการเกษตรทำให้ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ กลยุทธ์กิจกรรมเสริมประสบการณ์เป็นอีกกลยุทธ์ที่ช่วยให้เกษตรกรผู้เข้าอบรมมีความรู้และความเข้าใจได้เร็วขึ้น ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ อันจะนำไปสู่พฤติกรรมหรือการยอมรับปฏิบัติในที่สุด สอดคล้องกับปิยพัชร์ สีนบัวทอง (2542) ได้กล่าวว่า เมื่อพิจารณาจากกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติแล้วพบว่า จะต้องมียุทธศาสตร์หรือสิ่งกระตุ้นให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลง กระบวนการสื่อสารมีส่วนในการเป็นสิ่งราวที่สำคัญในการให้ความรู้และประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม สำหรับกลยุทธ์การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกลยุทธ์ที่เกษตรกรรุ่นใหม่จะต้องพัฒนาตนเองตลอดเวลา การเรียนรู้จะไม่หยุดเพียงแค่อำนาจข้อมูลจากบุคคลที่ให้ความรู้นั้น แต่ต้องรับรู้ถึงความต้องการของตนเองว่า ต้องเรียนรู้ ประยุกต์ใช้ข้อมูลให้เกิดทักษะใหม่ ๆ เสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับนนทญา หงษ์รัตน์ (2550) ที่ได้ศึกษาเรื่องกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโรงเรียนชาวนา จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า การเรียนรู้เป็นเป้าหมายหลักของเกษตรกรแต่ก่อนที่เข้ามาศึกษาร่วมกันกับกลุ่มและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั้น จะต้องเป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และจะส่งผลให้เกษตรกรพัฒนาตนเองได้ตลอดเวลา

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้รูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer โดยใช้แนวคิดการสื่อสาร แนวคิดการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง และแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม สามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพ 1 รูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเกษตรกรปรดเปรื่องรุ่นใหม่

จากภาพ 1 จะเห็นได้ว่า รูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเกษตรกรปรดเปรื่องรุ่นใหม่มีความสำคัญต่อทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ประกอบด้วยคุณลักษณะดังนี้

- 1) คุณลักษณะและบทบาทของนักวิชาการการเกษตรต้องเป็นทั้งนักเผยแพร่ นักพัฒนา ผู้สนับสนุน ผู้ช่วยเหลือและผู้ประสานงาน
- 2) คุณลักษณะของเกษตรกรรุ่นใหม่ คือ SMART ประกอบด้วยการพึ่งพาตนเอง (S=Self-Sufficiency) การเข้าหาโอกาส (S=Opportunity Seeking) การ

บริหารจัดการ (M=Management) การเป็นต้นแบบ (M=Model) ใฝ่เรียนรู้ (A=Learning Agility) การปรับตัวและปฏิบัติ (A=Adaptability & Action) มีความรับผิดชอบ (R=Responsibility) การสานสัมพันธ์เครือข่าย (R=Relationship Networking) การเข้าถึงเทคโนโลยีและภูมิปัญญา (T=Technology & Thai Wisdom) และมีความสามารถในการถ่ายทอด (T=Transmission) และในการเรียนรู้แบบนำตนเองเกษตรกรรมรุ่นใหม่ใช้เครื่องมือหรือสื่อที่หลากหลาย ได้แก่ สื่อบุคคล สถาบันการศึกษา สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ การฝึกอบรม การศึกษาดูงานและการเข้าร่วมแข่งขันนำเสนอโมเดลทางธุรกิจ

สรุป

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมรุ่นใหม่ในจังหวัดเชียงรายพบว่า ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีการสื่อสารแบบทางเดียว แบบสองทาง และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม สารที่นำมาใช้ในการพัฒนาเกษตรกรรมเป็นสารที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและสารที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เนื้อหาสารทั้งสองประเภทจะเป็นตัวช่วยในการตัดสินใจการทำการเกษตรให้กับเกษตรกรรมรุ่นใหม่ โดยผู้ส่งสารใช้ช่องทางการสื่อสาร ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อเฉพาะกิจและสื่อใหม่ และผู้รับสารมีการได้นำสื่อหรือเครื่องมือการสื่อสารมาใช้ในการเรียนรู้แบบนำตนเอง จากสื่อบุคคล สถาบันการศึกษา สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ การฝึกอบรม การศึกษาดูงานและการเข้าร่วมแข่งขันนำเสนอโมเดลทางธุรกิจ ในส่วนของรูปแบบการสื่อสารการเกษตรเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมปราดเปรื่องรุ่นใหม่ในจังหวัดเชียงรายผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารของเกษตรกรรมรุ่นใหม่ควรมีทิศทางการสื่อสารหลากหลายรูปแบบทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคลและแบบกลุ่ม การสื่อสารแบบบนลงล่าง แบบแนวนอน และการสื่อสารแบบกระจายอำนาจควบคู่กับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ร่วมด้วยกับการใช้ช่องทางการสื่อสารแบบบูรณาการสื่อทุกช่องทาง โดยเกษตรกรรมรุ่นใหม่เป็นทั้งผู้รับสาร ผู้ผลิตสาร และผู้ร่วมวางแผนและกำหนดนโยบายกับนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในการพัฒนาเกษตรกรรมรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer ผสมผสานกับการใช้กลยุทธ์การสร้างสารเพื่อใช้ในการประยุกต์ความรู้ การถ่ายทอดประสบการณ์กับการทำกิจกรรม การกระตุ้นการเรียนรู้ กลยุทธ์การนำเสนอสารในรูปแบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เน้นการสื่อสารกลุ่มใหญ่ นำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย กลยุทธ์การใช้สื่อแบบบูรณาการจากสื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อพิธีกรรม สื่อการจัดแสดงสินค้าและผลิตภัณฑ์

เอกสารอ้างอิง

- กัมพล ปันตะแก้ว และนิพนธ์ พัวพงศกร. (5 กุมภาพันธ์ 2565). *การตั้งหลักใหม่ภาคเกษตรไทยในอนาคต*. สืบค้นเมื่อ 3 มิถุนายน 2566, จาก <https://tdri.or.th/2023/02/strategy-for-agricultural-growth/>
- เฉลิมศักดิ์ ตุ่มหิรัญ. (2556). ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารและประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตรหน่วยที่ 2 ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาสารสนเทศและสื่อที่ใช้ในงานส่งเสริมการเกษตร หน่วยที่ 1-7*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นนทญา หงษ์รัตน์. (2550). *กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโรงเรียนชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประกาศเรื่องแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). (1 พฤศจิกายน 2565). *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง. หน้า 1*.
- ปิยพักตร์ สีนบัวทอง. (2542). สารนิเทศศาสตร์และนิเทศศาสตร์. *บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ มข.* 17 (3), 46-68.
- พนม คลี่ฉายา. (2549). *เอกสารประกอบการบรรยายวิชา 2803675 การประยุกต์สื่อเพื่อการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตติกาล เจนจัด และคณะ. (2562). กระบวนการพัฒนานักสื่อสารงานวิจัยท้องถิ่นเพื่อเผยแพร่งานวิจัย. *วารสารศาสตร์*. 12 (3), 205-250.
- ศรินยา คำพิลา. (2546). การเรียนรู้เพื่อพึ่งตนเองและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. ใน ฉันทนา บรรพศิริโชติ. *ผู้ใหญ่วิบูลย์กับการเรียนรู้เพื่อพึ่งตนเองและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน*. ฉะเชิงเทรา: ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนผ่านตะวันออก (วนเกษตร).
- ศุภศิลาป์ กุลจิตต์เจี๊วงค์. (2556). โฉมรูปแบบการสื่อสารบนความสร้างสรรค์ของสมาร์ตโฟน: ข้อดีและข้อจำกัดของแอปพลิเคชัน. *วารสารนักบริหาร*. 33 (4), 42-54.
- สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงราย. (2565). *แผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงราย (พ.ศ. 2566-2570)*. เชียงราย: สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงราย.

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *สถิติผู้มีงานทำ*. สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2566, จาก <http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/02.aspx>
- สิทธิพงษ์ ศิริมาศเกษม. (2563). *Presentation Canvas เปลี่ยนการขายเป็นการเล่าเรื่องให้โดนใจ*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- อมราภรณ์ หมีปาน. (2552). การพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาต่อเนื่องทางวิชาชีพแบบอิเล็กทรอนิกส์เพื่อส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพพยาบาลกองทัพบก. *วารสารพยาบาลทหารบก*. 10 (2), 47-57.
- อรัญญา แสนสระ. (2563). *ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร*. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- อลิสสา เลียงรื่นรัมย์ และคณะ. (2562). การจัดการความรู้เพื่อขยายผลการผลิตข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากฉิ่ง. *การประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 10*. มหาวิทยาลัยมหาดใหญ่. วันที่ 12 กรกฎาคม. หน้า 215-222.
- Knowles, M. S. (1975). *Self-directed Learning: A Guide for Learners and Teachers*. Chicago, IL: Follett. Follett Publishing Company.
- Pintrich, P. R. (2004). A Conceptual Framework for Assessing Motivation and Self-regulated Learning in College Students. *Educational Psychology Review*. 16, 385-407. DOI: 10.1007/s10648-004-0006-x
- Schunk, D. H. and Zimmerman, B. J. (eds.). (1998). *Self-regulated Learning: From Teaching to Self-reflective Practice*. New York: Guilford Publication.
- The Standard Team. (28 กันยายน 2560). *Pitching ที่ดีเป็นอย่างไร? ไม่ใช่แค่เรื่องราวหรือสไลด์ แต่เป็นการวางกลยุทธ์เพื่อชนะใจคนฟัง*. สืบค้นเมื่อ 23 พฤษภาคม 2566, จาก <https://thestandard.co/ais-the-startup-persuasive-startup-pitching/>